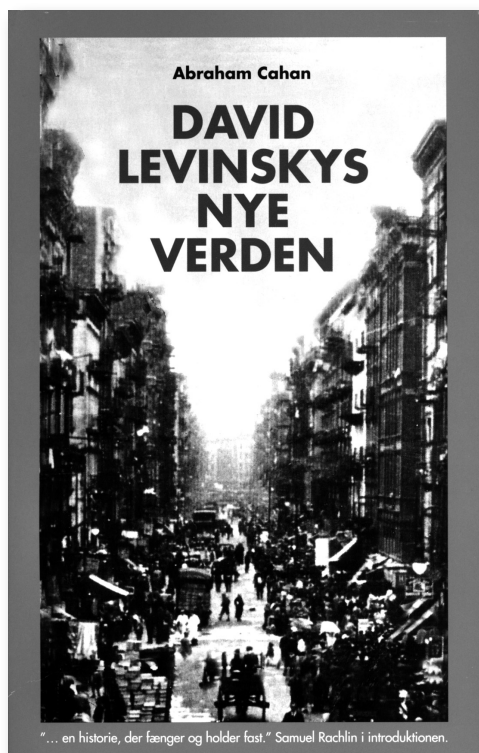

MORTEN THING ANMELDER:

DAVID LEVINSKYS OPSTIGNING

Abraham Cahan:
David Levinskys nye verden
 oversat af Susanne Bernstein,
 Forlaget Proskrift, 510 s.

Abraham Cahans *The Rise of David Levinsky* er, på de næsten 100 år der er gået siden den blev til, blevet nærmest indbegrebet af en *indvandrerroman*, som viser omkostningerne ved at integrere og assimilere sig i et fremmed land. Bogen blev skrevet som en føljeton i 1910 og samlet til en roman i 1917. Dens oprindelige form af føljeton mærkes tydeligt i de relativt korte kapitler, alle af næsten samme længde. Den er inddelt i 14 'bøger', som følger hovedpersonen David Levinsky fra hans barndom i lillebyen Antomir i Rusland over hans ungdom til han rejser til Amerika som 18-årig (de 4 første bøger). De resterende 10 bøger handler om hans 'opstigning' fra fattig ingenting til en hovedrig tekstilfabrikant.

Når bogen har fascineret og stadig gør det, har det ikke kun at gøre med Cahans evne til at fortælle sin historie om en indvandrersukces. Den placerer sig med sin ret særprægede struktur midt i diskussionen om, hvordan man forvalter et kulturmøde – og bogen er selv et indlæg i denne diskussion. Men det kræver, at man stiller spørgsmål til bogens tilsyneladende enkle udsagn, spørgsmål, som ikke altid bliver stillet.

Forfatteren, Abraham Cahan, blev født i 1860 i nærheden af Vilna i nutidens Litauen. Hans forældre var begge lærere, dvs. lærere i hebraisk i det jødiske skolesystem, som var næsten udelukkende for drenge. Det bestod af en grundskole, en kheyder, og en overbygning, en yeshiva. Undervisningen vedrørte det hellige sprog, Torah (Mosebøgerne) og Talmud (udlægningen af Torah mm). Forældrene kom fra rabbinerfamiljer. Cahan selv blev uddannet lærer, ikke i det traditionelle system, men fra Vilnas lærerseminar. Han kom på

kant med det tsaristiske system og måtte flygte for at undgå straf for sine illegale aktiviteter. Han kom til New York i 1881 og blev meget hurtigt involveret i den jødiske arbejderbevægelse og skrev om og underviste i marxisme. Tidligt begyndte han at skrive pjecer og artikler både på jiddish og på engelsk. I 1890 var han delegeret til anden internationale kongres og mødte bl.a. Engels. Han arbejdede som journalist på flere socialistiske og jiddish-sprogede dagblade, bl.a. på *Forverts*, som han fra 1903 til sin død i 1951 var chefredaktør for. I hans tid blev bladet verdens største jødiske blad med et oplag på 275.000 eksemplarer (i 30erne). Bladet blev bl.a. kendt for sin 'integrative' journalistik, dvs. en journalistik som imødekom læserne dér, hvor de var, midt i integrationen. Cahan tog i sine artikler indvandrernes problemer op og grundlagde bl.a. en meget berømt brevkasse, hvor læserne kunne skrive og spørge om alt muligt. Det var også her på *Forverts*, at brødrene Singer offentliggjorde deres romaner som føljetoner, både Israel Joshua og Isaac Bashevis. Bladet eksisterer stadig, men nu kun som et lille ugeblad med et oplag på ca. 7.000.

Cahan skrev ved siden af artikler, pjecer og bøger også en række romaner og noveller, som han skrev på engelsk. Ikke mindst det engelsk, *David Levinsky* er skrevet på, er blevet berømt, fordi han i Davids engelsk viser udviklingen mod en stadig større beherskelse af sproget. Især i begyndelsen er sproget ret rått tilhugget, David er nødt til at udtrykke sig ukompliceret, han er det som på jiddish hedder 'a griner', en grøn, en nyttilkommen. Det rå sprog gør imidlertid også at bogen får et realistisk præg, som hører med til dens berømmelse.

Det særlige ved sproget gør den svær at oversætte. Susanne Bernstein har gjort det alligevel og det lidt rå sprog kommer nogen gange også frem på dansk. Men fx gengiver hun det engelske 'mama' og 'papa' med de samme ord på dansk. Men hos Cahan dækker brugen over en anglisering af den jiddishe brug af ordene 'mame' og 'tate', som er helt dagligdags ord. Men 'mama' og 'papa' på dansk er ikke dagligdags ord, det er overklassedansk. På samme måde gengiver hun fx at Davids mor kalder ham 'Dave' med det samme ord på dansk, som om han var en engelsk dreng. Hun har selvfølgelig sagt 'Dovidl' eller noget lignende. Hvad, der karakteriserer ved oversættelsen fra jiddish til engelsk, kan altså blive til sin modsætning, når man går videre til dansk.

Bogen er en jeg-fortælling og fortælles af David. Læseren ser altså verden med hans øjne. Han bevæger sig fra et strengt ortodokst, religiøst miljø i Antomir til et moderne miljø i USA. Skillelinjen er, da han får klippet 'peyes', sine ørekrøller, af og bliver barberet. Man kunne altså se historien som udviklingen fra jødisk ortodoksi til sammenstødet med moderniteten, hvor han mister sin religion og sin tilknytning til den religiøse identitet. Men det ville være en naiv læsning.

Inden han overhovedet kommer til New York, sker der en række rystelser af hans liv. Hans far er allerede død da han var lille, og han er alene med sin mor. De bor i et kælderrum som de deler med tre andre familjer. Hans mor arbejder og spinker for at David kan gå i traditionel jødisk skole og blive en lærd talmudist. Hun forsvarer sin søn og dør, da hun undervurderer, hvem det er, der har ydmyget hendes søn. Morens død løsriver i materiel forstand

David, men i to andre sfærer sker der en tilsvarende løsrivelse.

Allerede tidligt i bogen introduceres dens mest dominerende tema, nemlig det seksuelle, der beskrives som "Satans ankomst". Det er den rødhårede Esther, som bor i samme kælder som David, der da hun kommer i puberteten gør noget unævneligt ved ham – man forestiller sig fx en blottelse – som dels udstiller den jødiske, seksuelle puritanisme, men som især giver David en ny længsel som han ikke har kendt før. Seksualiteten møder han igen i skikkelse af Matilda. Hun er datter af en rig jødisk dame, som giver David husly efter moderens død. Matilda er en fraskilt kvinde, moderne og russisk-orienteret. David bliver voldsomt forelsket i hende og oplever for første gang seksuel lidenskab. Matilda er imidlertid også hende som udpeger hans næste trin i opstigningen: *at tage til USA og studere*. Hun skaffer også pengene til hans billet.

Endelig er der Naphtali, hans beundrede ven fra bedehuset, den kloge talmudist som en dag betror David, at han er blevet ateist. David er rystet, men ender med at acceptere vennens ateisme. Deres forhold beskrives i øvrigt som et forhold med meget stærke seksuelle toner. Da David ankommer til USA er han stadig en ung ortodoks i kaftan og med ørelokker og kalot. Men det er ikke længere nogen religiøs identitet, men en national identitet, og en identitet som er forbundet med det, han har lagt bag sig, det tilbagestående, halvt af forbud mørklagte barndomsland. Det er meget karakteristisk en troende mand, som indvier ham til det nye liv som 'a griner' ved at købe nyt tøj til ham og sørge for den symbolske afklipping af ørelokkerne og det ortodokse skæg. Man kan tolke hele denne optakt som en fortolkning af selve udvandringen: den er naturligvis præget af fattigdom og politisk undertrykkelse, men den signalerer også at der er sket alvorlige rystelser af det traditionelle jødiske liv allerede inden afrejsen: moderniteten har vist sig.

Efter at have gennemgået en karakteristisk tid som en fattig indvandrer der forsøger at indfri Matildas bud: studer, prøver han nærmest lidt i blinde at lave et

værksted for frakkesyning. Dette projekt overtager fuldstændig historien, selvom David tit tænker tilbage på 'sit tempel', på uddannelsens forjættelse. Matildas plan lå imidlertid i virkeligheden i forlængelse af moderens plan og den må dø med hende. Davids succes som forretningsmand går over det som på engelsk hedder 'sweatshop'-metoder. Med Cahans socialistiske dannelse hed det: 'ekstreme former for udbytning'. Han bruger alle mulige påskud til at få jødiske arbejdere til at arbejde under løn-normen, til gengæld 'får de lov til' at arbejde så længe de kan og derved tjene mere end dem, som arbejder efter normen. David er voldsomt modstander af fagforeninger og vil under ingen omstændigheder acceptere deres indgreb i hans produktionsvilkår. Han opbygger en stor formue, som han også kan bruge på velgørenhed. Men læst i den optik at bogen altså er skrevet af en socialistisk aktivist, gør det klart at man må læse Davids karriere kritisk: han tjener en formue på at udsuge sine egne. Det successive tab af ikke alene jødisk identitet, men også venner, er prisen han må betale for denne udsugning. Det interessante er at dette didaktiske mål med bogen ikke fremtræder i den selv, da vi jo kun hører Davids stemme og hans rationaliseringer af udbytningens egentlige karakter.

Bogens både sproglige og litterære beskrivelse af Davids integration fra grøn til amerikaner akkompagneres af bogens hovedmotiv, det seksuelle. David debuterer hos ludere, og bogen beskriver den livslange kamp for at finde sig en kone som aldrig lykkes. Den beskriver to voldsomme forelskelser og et forsøg på et arrangeret ægteskab, som dog væltes allerede på projektstadiet af en ny forelskelse. David formulerer kampen for en kone som det at finde en begrundelse for alt det, han har gjort for at blive rig, men han finder aldrig begrundelsen. Han er samtidig meget bange for at han er så efterstræbt, som han er, pga sine penge. Hans samfundsmæssige succes akkompagneres altså af en lang nedtur. David er en amerikansk succes, men menneskeligt en fiasko.

Det er altså en bombe under den amerikanske 'melting pot' myte, Cahan har

skrevet. Set i sit didaktiske perspektiv er Davids store fejl at han erstatter den religiøse jødiske identitet med en nøgen, amerikansk pengedyrkelse. Set med Cahans øjne burde han i stedet have praktiseret solidaritet med sine egne, dvs. de jødiske arbejdere i USA. Herigennem ville han havde kunnet bevare sin menneskelighed og sin jødiskhed. Hans 'rise', som det hedder i den amerikanske titel, er et ord med mange betydninger, men 'nye verden', som i den danske titel, er kun en overfladisk løsning på dette problem. 'Rise' er jo en opstigning gennem samfundets klasser. Men det er også en 'alijah', en opstigning på hebraisk til zion. Sådan betegnedes det at jøder emigrerede til Palæstina. Davids opstigning er til modernitetens zion, den amerikanske kapitalisme. Endelig betyder

'rise' også rejsning, den seksualitet, som David aldrig får udlevet.

Den amerikanisering, som bogen er blevet læst som en fortaler for, må rekonstrueres kritisk, for den er på ingen måde lig med den kapitalisme, som David stiger op i. Den amerikanisering, som ligger bag Cahans didaktik, er et samfund hvor flere kulturer kunne eksistere ved siden af hinanden og bruge de store fordele, som moderniteten bød til at opbygge et solidarisk og menneskeligt værdigt samfund. Cahan tilhørte dén amerikanske arbejderkultur, som i mellemkrigstiden led et så afgørende nederlag, at dens stemme i dag helt er glemt. Derfor læses *The Rise of David Levinsky* i dag som hyldest – om end problematiseret – til den amerikanske smeltdigel.